

# TONEEL SCHRIJF PRIJS 2020

## Juryverslag

Toen de partners van de Toneelschrijfprijs ons, Els, Rashif en ikzelf, begin dit jaar benaderden met de vraag of we zitting in de jury wilden nemen, werden we mede verleid door de opmerking: 'we verwachten dat het dit jaar minder werk is hoor! We hebben de deadline (voor de inzendingen) naar voren gehaald.'

Opgelucht haalden we adem. Versta me goed! Het is eervol, en vooral ook heerlijk om al dat letterwerk te mogen doorgronden. Echter, in korte tijd een zestigtal toneelteksten lezen, is ook best pittig. Maar we voelden ons vooral gevleid en bovendien waren we blij met de afslanking, dus we zeiden *ja!*

Ons een weg banend door alle stukken kwamen we tot de ontdekking dat er dit jaar veel jonge, nieuwe, d.w.z. nieuw voor ons, schrijvers een gooi naar de prijs deden. Initiatieven als: *de schrijfresidenties van Zuidpool, het schrijversgevang van Monty, het internationaal toneelschrijversfestival in Leuven, De Tekstmederij, het Bellevue Lunchtheater, het toneelschrijfhuis* in Den Haag, wiepen zichtbaar vruchten af. En laat ik het geweldige initiatief *de leesclub* van Nico Boon en zijn collega's niet vergeten, of de alweer 11 jaar bestaande *Nieuwe Toneelbibliotheek*, die onder de vleugels van Ditte Pelgrom aan de toegankelijkheid en het statuut van de toneeltekst, met de gang naar de drukker enorm heeft bijgedragen.

Wat ons bij de inzendingen ook trof was het grote aantal monologen. Een vorm die zich, zo liet zich lezen, uitstekend lijkt te lenen voor een directe, persoonlijke, poëtische en geëngageerde manier van schrijven. Kwaliteiten die deze jury toejuicht. We hebben dan ook maar liefst twee solo's genomineerd.

Wat het klassiekere werk betreft bleven we, mede door alle alleenspraak, dit jaar een beetje op onze honger zitten. Met klassiek bedoel ik: stukken met een kop en een staart, met meerdere personages, verhaallijnen, groepsscènes en/of dialogen. Anders gezegd, dat wat een theatertekst tot iets anders dan een gedicht of een vertelling maakt.

Deze honger laat zich verklaren door ons verlangen naar een breed en dus gevarieerd toneelaanbod. Het theater is zo'n unieke, prachtige plek. Juist ook voor tuimelend en veel, voor slapstick en trapeze, voor mensen die conflicten hebben en die dat dan pratend of schreeuwend met elkaar uitvechten. Bovendien is deze jury de overtuiging toegedaan dat een dergelijke complexe structuur, vanzelfsprekend in samenspraak met eigenheid en urgentie, het uiterste van de toneelschrijver en zijn ambacht vraagt.

Ook vroegen wij ons af: zou de keuze van de schrijvers voor de monoloog altijd op artistiek-inhoudelijk gronden geschieden? Of zou deze ontwikkeling ook met de steeds maar krimpende budgetten voor de podiumkunsten te maken hebben? We telefoneerden, video-belden, appten, mailden, we bespraken met de handen in ons haar: 'maar hoe moet dat dan met al die nieuwe, getalenteerde schrijvers? Die moeten kunnen oefenen. Helemaal wanneer we in de toekomst nieuwe, up-to-date, grote-zaal-stukken willen hebben!'

Naast het grote aantal inzendingen en de *liefde* voor de monoloog, trof het ons dat veel werk angst voor de toekomst, voor ontheemd zijn en vervreemding ademde. Ook sociale en maatschappelijke thema's als gender, identiteit, migratie en klimaat zagen we veel behandeld; de nood om deze thema's op tafel te leggen blijkt hoog. Ook constateerden we nog altijd een beperkte diversiteit

onder de auteurs.

Maar laten we de algemene beschouwingen loslaten en inzoomen op de parels onder de inzendingen, de nominaties. Als jury hebben wij ons gericht op werk dat in vorm en inhoud een grote eigenheid kent, dat verbeelding hoog in het vaandel draagt en naast het hoofd ook het hart weet te beroeren. Werk waarbij we speelbaarheid aanvoelden, werk waar dus boeiende, sprankelende, noodzakelijke voorstellingen uit voort kunnen komen.

Zo schetst Anna Carlier (daarin vergezeld door de illustraties van Sofie de Cleene) met haar poëtische en dichtelijke *Hertenleer* een toekomstbeeld zoals wij dat nog niet eerder zagen, teder en gruwelijk ineen en tegelijkertijd uitermate eenzaam. Het is een tekst die ons naar een geheel nieuwe werkelijkheid voerde.

Zo liet Bastiaan Vandendriessche ons met *Ode aan Buldegart* vallen voor twee giganten die elkaars afzichtelijkheid adoreren. Deze uitzonderlijke tekst wist dankzij zijn schwing, humor en levenslust ons mee te slepen naar een wereld waar nostalgie, zinnelijkheid en destructie geen grenzen kent.

Zo schreven Casper Vandeputte & Vincent van der Valk met *Immens* een tekst die dusdanig graaft in het gedachtegoed van Friedrich Nietzsche dat het ons bijna koortsig maakte. Omdat ze nergens uitleggerig worden, en nooit hun humor en relativering verliezen, of de menselijke maat, slaagde het schrijversduo erin ons met de tong door het zand, mee te laten graven.

En dan is er nog Jibbe Willems, die om zijn *Poolse bruid* voor ons te schrijven, zijn pen in goud doopte, en met zijn dichtelijke, rake taal, een wereld zo vol verlangen in ons wist op te roepen, dat we met hem, -bijna!-, opnieuw in de liefde en de romantiek van het platteland gingen geloven.

Graag sta ik nog iets langer stil bij de genomineerde werken afzonderlijk.

### *Hertenleer van Anna Carlier*

Door *Hertenleer* werd de jury betoverd. Voor we het wisten, betraden we een ijzig, lucide landschap en zaten we in een post-apocalyptisch tijdperk. Een wereld waarin de mens lichamen van anderen (mens of dier) nodig heeft om zich warm te houden. Het centrale personage, de verteller, kruipt erin om te overleven.

Deze tekst leest alsof je je als lezer voortbeweegt over een koord; balancerend tussen overleven en in de diepte vallen. Lees je nu een sprookje, een akelige droom of de voorspelling van een afschrikwekkend toekomstbeeld?

Omdat de schrijver zichzelf nergens uitlegt, verontschuldigt of relativeert, geven we ons met huid en haar over aan de werkelijkheid die zij voor ons creëert. We worden uitgedaagd na te denken over een toekomst waarin, zo lijkt het, de natuur wraak op de mensheid neemt en de wereld terug voor zichzelf opeist. Zo toont het werk zich politiek en actueel zonder dat met een geheven vinger te doen.

Anna Carlier bewijst zich als een bijzonder behendige menner van de pen. De rijkdom van de taal, de florissante manier waarop ze zinnen bouwt en aaneenrijgt tot gedachten, maken dat we halsoverkop verliefd werden op dit werk. Al lijkt Carlier de geplogenheden van de theatertekst haast naast zich neer te leggen (het werk doet soms aan als een dichtbundel), we zijn ervan overtuigd dat met deze eigenzinnige, breekbare tekst, een bijzondere, vernieuwende en actuele voorstelling gemaakt kan worden. De tekst ademt noodzaak en kan raken in zijn abstractie. Het evenwicht tussen rauwheid en kwetsbaarheid beroert. Zowel in vorm als in taal is dit een kunstwerkje.

## *Immens van Casper Vandeputte & Vincent van der Valk*

In 'Immens' reizen we aan de hand van het hoofdpersonage Fritz door het begaafde maar ook groteske en onmenselijke gedachtengoed van Nietzsche. In een ultieme poging tot eerlijkheid en op zoek naar de ultieme vrije wil laat Fritz lichtvoetig dan wel diepgravend zijn licht schijnen over tal van onderwerpen. Het leven als experiment versus het leven als verplichting; het menselijk verlangen naar geloof, verlossing en liefde; de vrije wil versus de onvrije wil; de wetenschap en het bedrog van de absolute waarheid; de waarheid en wijsheid in de gedaante van de vrouw; godsdienst en het afscheid van ons verstand; de strijd om rechtvaardigheid; het voeren van de juiste strijd; strijden als redmiddel om te blijven leven; de onmacht van de mens over zichzelf. Het getuigt van grootse kwaliteit dat we als lezer al deze terreinen bezoeken en steeds met succes worden uitgedaagd om ons open te stellen voor nieuwe, almaar kantelende denkbeelden. Als uiteindelijk het koor ons en Fritz dan toch verlossing en loutering lijken te brengen (Fritz is schepper van zijn eigen universum! En wij dus ook) stort ook deze illusie als een kaartenhuis ineen. Doel, zin, hoop en noodzaak worden voor onze ogen afgebrand. Wanneer Fritz ons aan het einde oproept om als mensenwezens onszélf te redden en niet de wereld, lijken wanhoop en verlossing alsnog te worden verenigd.

Met deze originele en zeer krachtige compositie is het de schrijvers gelukt het doorwrochte en hermetische gedachtengoed van Friedrich Nietzsche te bewerken tot een actueel, diepgravend, geestig, en persoonlijk stuk dat geloofwaardig balanceert op de grenzen van de waanzin. Dit moet een monnikenwerk geweest zijn. Des te meer waardeert de jury de levenslust, de vitaliteit en actualiteit die van dit werk afspat. De tekst heeft alles in huis voor een grootse theatervoorstelling. Dat we het werk in al zijn wroetende intelligentie nergens als uitleggerig of belerend ervaren, is een grote verdienste en ligt mee besloten in het feit dat Fritz, de centrale figuur, in zijn zwartgalligheid, niet alleen de wereld maar vooral ook zichzelf steeds humorvol op de hak neemt. In *Immens* worden intellectuele hoogstandjes steeds getoetst aan de menselijke maat. Dit levert humor, relativering en een meer dan onderhoudend theaterwerk op.

## *Ode aan Buldegart van Bastiaan Vandendriessche*

*Ode aan Buldegart* ontlokte de jury meteen een bewonderende 'WAUW!'. Dit is ontzettend eigennuttig, speels, onaangepast en leuk. Bastiaan Vandendriessche geeft in deze tekst zijn verbeelding letterlijk de teugels en de verbeelding van de lezer galoppeert met hem mee. Het werk is fris in elk aspect en gul bedeed met humor. De auteur speelt met de manier waarop je een tekst opbouwt en een verhaal vertelt, maar ook met hoe je een personages schetst en de auteur positioneert.

De taal van Vandendriessche is archaïsch en kleurrijk, en zit vol fantastische en gewelddadige botsingen. De poëzie is heerlijk in zijn volheid maar is tegelijkertijd strak gecomponeerd, ritmisch en consequent. Het werkt ademt nostalgie zonder benauwend nostalgisch te zijn.

*Ode aan Buldegart* getuigt van lef omdat het niets anders dan zichzelf durft te zijn. Daarmee leest het als een lofzang op de volstreekte eigennuttigheid. En daar ligt wat de jury betreft, meteen waarom het zo gewaardeerd moet worden; het werk lijkt een oproep om het wilde, het woeste, het vleselijke en lelijke in het leven en in onszelf te koesteren en te omarmen. Als lezer scheer je, in die omarming, langs ravijnen en manisch gevaar.

Vandendriessche toont ons twee mensen, giganten, die volledig vallen voor elkaars afzichtelijke, groteske lelijkheid. En wij, als jury, vallen onvoorwaardelijk voor hen. Bij hen halen we adem tussen het puistenpus en de etterende tandvleesontstekingen en durven we in al onze meerdubbele, conflicterende complexiteit, mens te zijn.

## *De Poolse bruid van Jibbe Willems*

Met *De Poolse bruid* schreef Jibbe Willems een toneelbewerking van de gelijknamige film van Karim Traïda (regie) en Kees van der Hulst (scenario). Het verhaal handelt over twee mensen uit verschillende culturen die elkaar ontmoeten, ontdekken, leren lezen en helen. Middels kale, strakke, perfect geritmeerde zinnen, weet Willems een wereld vol verlangen op te roepen. Woord na woord sluipt de tekst je hart in, om daar een ogenschijnlijk lieflijk tafereel te schetsen. Ogenschijnlijk, want Willems verweeft onder zijn poëtische kantwerk kleine woorden en zinnen die verwijzen naar het gevaar waarin de levens van de hoofdpersonages zich bevinden.

De beeldende taal van Willems wordt door twee personages (een boer en een Poolse vrouw) afwisselend in de derde en eerste persoon uitgesproken. Dit maakt dat we luisteren naar zowel de verteller als het personage. Deze kunstgreep maakt het werk transparant, intelligent en breekbaar. We kijken naar een droom, een romantisch bouwwerk.

Parallel aan de geboorte van deze man en vrouw, het landschap, het verhaal, verloopt de schoorvoetende toenadering tussen de twee personages. Woord voor woord zien we hoe deze twee zielen bij elkaar thuishouden. Wanneer de twee opgejaagde levens zich verstrengelen, -een verstrengeling waarin ze rust en kracht lijken te vinden-, geloven we samen met Willems, in de helende kracht van de liefde.

De laatste regel van de tekst – 'laat het dan echt zijn' – lijkt dan ook de drijfveer (of misschien beter het leitmotiv) van *De Poolse bruid*. Het voelt alsof de schrijver hiermee zijn eigen wens uitspreekt; al is de werkelijkheid misschien rauwer en lelijker dan dit verhaal, zolang we koppig in de liefde en in dromen blijven geloven, kunnen we misschien, al is het maar voor de duur van een voorstelling, troost bij elkaar vinden.

Welnu, u begrijpt dat het voor ons niet eenvoudig was om uit genoemde werken één winnaar te kiezen. Toch vielen we ontegensprekelijk voor de complexiteit, noodzakelijkheid, inventiviteit, creativiteit, ambachtelijkheid, genuanceerdheid, theatraliteit, veelheid, speelbaarheid, en knetterende intelligentie van één tekst.

Het is een verbale tour-de-force vol aforismen en zelfbedachte zinsneden. Het is een tekst waarbij de waanzin loert om elke hoek. Het is een werk dat ons mensbeeld zonder genade afbreekt, om vervolgens, daar waar alles verwoest is, door te blijven razen. Het is een partituur die ons op de toppen van ons kunnen laat denken en genieten. Het is indrukwekkend, het is overdonderend, het is in al zijn complexiteit toch toegankelijk. Het beweegt tussen zeggen en zingen en steit met de regels van het theater gelijk Messi met een bal. Het zet ons in vuur en vlam en helpt ons opnieuw, en opnieuw, en nog maar eens, te kijken naar onszelf. Oh mens, het is een meesterwerk! Dames en heren, de winnaars van de Toneelschrijfprijs 2020 zijn Casper Vandeputte & Vincent van der Valk met... *Immens*.

De jury van de Toneelschrijfprijs 2020  
Judith de Rijke (voorzitter), Els Van Steenberghe & Rashif El Kaoui